

POSUDEK NA DISERTAČNÍ PRÁCI

Trusinová R. 2014. *Ageismus mezi mladými a seniory v České republice: Jací jsou a co proti sobě mají?*. UK v Praze, Fakulta sociálních věd.

Témata věku a diskriminace z hlediska věku (ageismu), která je osou disertace Romany Trusinové, jsou témata v kontextu současné české společnosti sociologicky nesmírně aktuální a relevantní. Nízká plodnost a zvyšující se hodnoty ukazatele naděje dožití vedou k dynamickému stárnutí české populace, které v prostředí rapidního technologického vývoje přináší a přinese řadu důsledků a – jak sociologie ví – mnohé z nich jsou také nezamýšleného charakteru. Zvyšující se podíly seniorské populace (dosud chápané jako populace svého druhu závislé) a snižující se podíly populace mladého věku (dosud chápané jako populace, na níž závisí budoucnost společnosti) jsou faktory, které v nejrůznějších dimenzích výrazně ovlivní naši každodennost. Je tedy dobře, že autorka, která toto všechno dobře ví, se rozhodla věnovat se problematice věku a vztahu mezi „mladými a starými“. Podívejme se, jak se jí to povedlo.

Jako oponent této práce rád hned na počátku svého posudku sděluji, že práci jsem přečetl s velkým zájmem a že to bylo zajímavé čtení. Budiž autorce ke cti, že mi mé čtení usnadnila. Základní výzkumná otázka, zda mezi mladými a seniory existuje v české společnosti nevraživost (případně až antagonismus), je dobře rozpracována do sady relevantních dílčích otázek, jímž je podřízen výklad a struktura textu. Práce má logicky konsistentní strukturu, jednotlivé pasáže textu na sebe dobře navazují, autorka čtenáře při čtení dobře vede, takže čtenář neustále ví, z jakého důvodu mu autorka jednotlivé pasáže sděluje. Práce je psána kvalitním jazykem (nějaká chybička se tu a tam ale vyskytne), má dobrou stylistickou úroveň a většinou se celkově (až na některé pasáže) „dobře čte“. Autorka prokazuje, že v psaní odborných textů není žádným nováčkem, ostatně některé části její práce již byly publikovány v kvalitních časopisech. Z tohoto hlediska mě překvapuje, že svou práci tvrdošijně a zbytečně rozděljuje na části teoretické a empirické – je přece logické, že sociologie, jakožto teoreticko-empirická disciplína musí své otázky a hypotézy ověřovat na empirických datech. A také se mně zdá, že celkově by práce nemusela být natolik rozsáhlá. Už Anton Pavlovič Čechov říkal, že stručnost je sestrou talentu.

Trusinová v úvodních pasážích, v nichž nastoluje kontext problematiky, prokazuje, že svému tématu dobře rozumí. Je obeznámena s produkcí českých i zahraničních relevantních autorů a čtenáři z bohaté produkce na dané téma uvádí podstatné práce – zde mě ovšem překáží poněkud lehkovážné zacházení se jmény autorů: Peter Uhlenberg je uveden jako Uhlenburg (str. 32 a 170), Cimbálková (str. 23 a 169) se ve skutečnosti jmenuje Cimbálníková, Gillarová (str. 98) jindy uváděná jako Gillnerová (str. 151 a 170) je ve skutečnosti Gillernová.

V úvodních pasážích si autorka dobře připravila půdu pro formulaci svých výzkumných otázek. Podívejme se nyní na metodologické řešení, které zvolila. Opět mohu vyjádřit pozitivní hodnocení. Vzájemné (a cyklické) propojení metody kvantitativní a kvalitativní se ukázalo jako plodné: nevzniklo sice záměrně jako projekt *mixed method research design*, ale vyjevilo se jako nezbytné v procesu autorčina rozplétání jejího tématu. To je v pořádku, neboť metoda je vždy pouze nástrojem umožňujícím dobrat se cíle. V obou případech, jak *kvanti-*, tak *kvali-*, autorka projevila svou erudici, byť z textu mám dojem, že je více doma v analýze kvantitativní než kvalitativní. Příkladem tohoto dojmu jsou např. modely identity mládí (str. 73) a stáří (str. 86), které navzdory proklamaci o technice *grounded theory*, nejsou pro čtenáře příliš přesvědčivě zakotveny v empirických datech. Proto mohou vzniknout pochybnosti např. o tom, proč jsou „ideály a plány“ charakteristické právě pro „vlastnosti věkové skupiny“ a ne pro „vlastnosti životní fáze mládí“. Totéž platí pro další atributy jednotlivých „vlastností“ – viz obr. 1 na str. 73. Při interpretaci kvalitativních dat, která autorka získala z rozhovorů s deseti zástupci mladé generace a deseti zástupci generace seniorů, formuluje své výpovědi ve výrazně generalizující podobě (ačkoliv si je vědoma, jak obtížné jsou generalizace na základě několika kvalitativních rozhovorů) a to není úplně v pořádku – navíc se mně zdá, že málo reflektuje převzdělanost svých komunikačních partnerů (především v souboru mladých), byť při popisu svého kvalitativního souboru na str. 43 na tento fakt upozorňuje. Je třeba si proto položit otázku, zda by výpovědi mladých vypadaly podobně, kdyby měla v souboru i několik komunikačních partnerů se základním vzděláním nebo s výučním listem.

Je samozřejmé, že v takto rozsáhlém textu jsou některá místa, která nejsou zcela přesvědčivá. Dovolím si nyní na některé poukázat.

- Při uvádění hodnoty parciálních koeficientů (na str. 48) bývá zvykem ukázat také hodnoty korelací nultého řádu. Pro čtenáře je pak příslušná elaborace srozumitelnější.
- Oddíl 5.1.3.2 a oddíl 5.1.3.3 na str. 63-90 se poněkud vymyká hlavnímu tématu práce. Kládl jsem si otázku, jak tato sdělení vlastně souvisejí s problematikou ageismu. Také jsem si uvědomil, že podobné charakteristiky mládí a stáří jsem již četl v knize psychologa Pavla Říčana *Cesty životem* z roku 1989. Tím nechci říci, že autorka od Říčana opisovala, pouze sděluji, že některé věci se prostě nemění.
- Z grafu 4 na str. 92 vyplývá, že podíl respondentů, kteří měli zkušenost *velmi častou + častou zkušenost* s diskriminací na základě věku, je ve všech věkových skupinách – s výjimkou té nejmladší ve věku 15-19 let – de facto stejný, pohybuje se kolem 10 %. Autorka tento výsledek nijak nekomentuje, byť se mně zdá, že to je v kontextu její práce důležitá informace.
- Na některých místech jsem nabyl dojmu, že se autorka nechala svým tématem poněkud pohltit a že vztahy mladých a starých vyostřuje: je skutečně přesvědčena, že v ČR existuje válka generací (str. 97) a že díky postojům současných mladých vzniká silný potenciál pro mezigenerační konflikty (str.

99)?

- Na str. 94 a 95 jsou zajímavé grafy 5 a 6, které uvádějí ČR v mezinárodním srovnání. Autorka však nalezené rozdíly ponechává víceméně bez komentáře. Má nějakou hypotézu, co je v pozadí nalezených rozdílů?
- Na str. 106–108 je uvedena typologie mladých z hlediska seniorů. Čtenář ale není informován, jak byla předložená typologie vytvořena, jak je „zakotvena“ v datech.
- Analýza Schwartzových hodnotových struktur předvedená na str. 127-132 není příliš srozumitelná. Přispívají k tomu také jen obtížně čitelné grafy 7-10 na str. 129-130.

Tyto subjektivně vnímané „nedokonalosti“ ovšem nic nemění na mém velmi kladném pocitu z celé práce. Z meritorního hlediska jsou celkové výsledky, které autorka v závěru představuje prostřednictvím odpovědí na své výzkumné otázky, přesvědčivé. Pro její úvahy o budoucnosti mezigeneračních vztahů v české společnosti nabízím ještě jeden faktor, a to faktor kvantity seniorské populace. Co udělá se společenským klimatem, hodnotovými strukturami ve společnosti a vzájemným vztahem mladých a seniorů skutečnost, že podíl seniorů se v české populaci v příštích dvaceti letech enormně zvýší a počátek seniority se bude pohybovat (v souladu se zvyšujícím se věkem odchodu do důchodu) kolem 70. roku věku?

Závěr: Na základě důkladného prostudování práce Romany Trusinové navrhuji, aby autorce byla udělena vědecko-akademická hodnost „philosophie doctor“ (PhD.) ve studijním oboru sociologie.

V Brně 16. 9. 2014

Prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.